

THE CENTURY OF THE BRAVE: ROMAN CONQUEST AND INDIGENOUS RESISTANCE IN ILLYRICUM DURING THE TIME OF AUGUSTUS AND HIS HEIRS / STOLJEĆE HRABRIH: RIMSKO OSVAJANJE I OTPOR STAROSJEDILACA U ILIRIKU ZA VRIJEME AUGUSTA I NJEGOVIH NASLJEDNIKA

MARINA MILIĆEVIĆ BRADAČ, DINO DEMICHELİ (EDS./UR.)

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE, ZAGREB 22-26. 9. 2014.

**FF PRESS, 2018.; 421 STRANICA; PRILOZI NA ENGLJESKOM, NJEMAČKOM, FRANCUSKOM,
TALIJANSKOM I HRVATSKOM JEZIKU; ISBN: 978-953-175-609-9**

Josip Parat

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
A. Starčevića 8
HR – 35000 Slavonski Brod
josip.parat@gmail.com

Među istaknutim ličnostima antičkog svijeta važno mjesto zauzima rimski car August (63. pr. Kr. – 14. godine). Poduzetan i ambiciozan, kao Cezarov posinak u mladosti je stekao glas nemilosrdnog trijumvira i mudrog političara. Nakon što se obračunao s protivnicima i domogao se vlasti, desetljećima je u miru upravljao Carstvom. Bio je pragmatičan vladar, djelotvoran reformator i majstor promidžbe. Bez Augusta praktički je nemoguće razumjeti drevnu prošlost Rima i Sredozemlja, a time i temelje moderne Europe.

Godine 2014. znanstvena zajednica diljem svijeta nizom manifestacija obilježila je 2000. obljetnicu Augustove smrti. U Hrvatskoj je tom prigodom priređeno okupljanje *Stoljeće hrabrih / The Century of the Brave*. Međunarodni znanstveni skup održao se od 22. do 26. rujna 2014. u Zagrebu, u organizaciji Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Usmenim su priopćenjima i raspravama sudionici podsjetili na učinke Augustove vladavine između Dunava i Jadrana te predstavili nova postignuća u istraživanju ovih krajeva.

Nepune četiri godine nakon toga iz tiska je izašao simpozijски zbornik radova pod naslovom *The century of the brave: Roman conquest and indigenous resistance in Illyricum during the time of Augustus and his heirs / Stoljeće hrabrih: rimsko osvajanje i otpor starosjedilaca u Iliriku za vrijeme Augusta i njegovih nasljednika*. Ediciju su uredili prof. dr. Marina Milićević Bradač i dr.

sc. Dino Demicheli. Otisnut na 421 stranici, zbornik se sastoji od sadržaja, predgovora i 33 rada. Uz članke iz područja arheologije, stare povijesti i pravne znanosti, posebnu skupinu tvore radovi o odjecima Augustova doba u filmu, književnosti i drugim vidovima popularne kulture. U ovome osvrtu ukratko ćemo prikazati sadržaj zbornika.

U uvodnom radu Marina Milićević Bradač prikazala je recepciju Augusta od antike do suvremenog doba. Dijakronijskim pristupom i na sadržajan način autorica je istaknula da su različiti istraživači, pisci i državnici u skladu s vlastitim nastojanjima i u duhu vremena tumačili Augustove vojno-političke postupke. Marjeta Šašel-Kos je na temelju epigrafskih i literarnih vrela (posebno Apijana i Kasija Diona) skicirala Oktavijanove ciljeve i način njihova ostvarenja tijekom Ilirskog rata (35. – 33. pr. Kr). Osobitu je pažnju posvetila učincima Oktavijanove promocije u jeku borbe s Markom Antonijem. Marin Zaninović u preglednom članku prikazao je vrela za povijest otoka Raba od prvih rimskih pohoda do Augustova doba. Rad je upotpunjen predmetnim izvorima koji upućuju na gospodarske aktivnosti tamošnjih žitelja, primjerice na zemljoradnju, stočarstvo i proizvodnju soli. Robert Matijašić usporedio je odjeljak iz Augustove političke oporuke *Res Gestae*, u kojem se spominje podizanje vojnih kolonija na Sredozemlju, s osnivanjem takvih naseobina duž istočne jadranske obale. Mada je istočnojadranske kolonije izostavio iz narativa, August je sigurno sudjelovao o municipalizaciji i prodoru rimskih tekovina.

Na tragu zaključaka što su ih iznijeli u monografiji iz 2013., Danijel Džino i Alka Domić-Kunić vrednovali su rimske intervencije u našem priobalju i zaleđu. Njihova raščlamba vrela ukazuje na višedimenzionalan odnos središta i imperijalnoga pograničnog pojasa, sve do njegova uključanja u rimski svijet tijekom Augustova doba.

Davide Faoro na temelju natpisa iz Verone,¹ koji svjedoči da su koncem Augustove vladavine Japodi i Liburni imali stanovitu samoupravu, podupro je vjerodostojnost sličnih vijesti Plinija Starijeg. Phyllis Culham raspravila je o ulozi Jadranskog mora u rimskim građanskim ratovima, napose u sklopu Cezarovih i Oktavijanovih iliričkih ratova. Oslanjajući se na grčko-rimske pisce, posebna je pažnja posvećena utjecaju tadašnjeg ratovanja na Jadranu na ukupne odnose snaga. Dino Demicheli objavio je novootkriveni latinski natpis s lokaliteta Kapitul kod Knina. Posrijedi su dva spolija, nekoć dijelovi komemorativne stele vojnika XI. legije Klaudijevske, Pobožne, Vjerne (*Leg. XI Claudia Pia Fidelis*). Prateći onomastičke pokazatelje, autor je ispitao vojničko podrijetlo, trajanje službe i postrojbu u kojoj je služio. U područje epigrafije pripada i članak Nikole Cesarika i Miroslava Glavičića koji su istražili centurione XI. legije prema epigrafski posvjedočenim imenima tijekom boravka te legije u Dalmaciji. Građu tvore 22 natpisa julijevsko-klaudijevske doba, dobrim dijelom iz legijskog logora u Burnu. Autori su zasebno prikazali centurione kao suce u graničnim sporovima i pokrajinske prefekte, da bi u konačnici predstavili još dva neobjavljena jadertinska natpisa sa spomenom dvojice centuriona. Silvia Bekavac i Željko Miletić pratili su službovanje stanovitog Marcela, pripadnika konjičkih odreda i duovira, prema podacima s postolja jednog Vespazijanovog kipa iz južne Italije.² Uz kronologiju Marcelove karijere, u članku se potanko raspravlja o obilježjima upravnih dužnosti u peregrinskim zajednicama i o kohorti Alpinaca u rimskoj Dalmaciji. Služeći se epigrafskom građom iz ranog principata, Snežana Ferjančić prikazala je glavna načela novačenja pomoćnih odreda u Panoniji i Dalmaciji. Pokazalo se da su isprva prevladavali vojnici italskih, hispanjskih i sirijskih korijena. Lokalno je pak novačenje u Panoniji, zaključuje autorica, počelo ranije nego u priobalju jer je po završetku Batonskog ustanka valjalo umiriti unutrašnjost. Novačenjem vojnika bavi se i članak Olge Pelcer-Vujačić. Autorica je ispitala razmjerno velik broj spomenika iz maloazijskih pokrajina kako bi identificirala vojnike IX. i XI. legije. Pritom je raščlanila društveni status, bračno stanje i razloge njihova službovanja ili ostanka u Dalmaciji. Péter Kovács priložio je opsežan pregled literarnih i epigrafskih vijesti za uspostavu rimske vlasti sjeverno od Save. Suprotstavljajući vlastito mišljenje ranijim istraživačima, autor se priklonio tezi da zapadni dijelovi Panonije nikad nisu pripadali Noriku i da je provincija Panonija utemeljena najkasnije za Tiberija. Naser Ferri preglednim je člankom podsjetio na rimske dodire s krajevima što su ih nekoć nastanili Dardanci. Opisujući kronologiju rimsko-dardanskih odnosa, Ferri je pobrojao tamošnje teritorijalne preinake i epigrafski posvjedočene trupe.

Dražen Maršić u povećem je članku istražio izradu nadgrobnih spomenika Augustova doba u Dalmaciji. Ako je suditi po glavni građe, dalmatinske su klesarske radionice brzo prihvaćale trendove i novosti u plastičnom oblikovanju. Druga tendencija, pojašnjava autor, sastojala se u stvaranju i preoblikovanju lokalnih oblika u skladu s umjetnošću ranog principata. Emilio Marin priložio je pregled arheoloških istraživanja u Vidu (*Narona*) s naglaskom na otkriću carskih kipova u Augusteju. Članak je popraćen dodatkom s recentnom bibliografijom o Naroni. Marko Sinobad ponudio je ikonografsko-stilsku analizu carskog kipa u paradnom oklopu iz naronitanskog Augusteja. Rezultati ukazuju na to da, umjesto u Augustovo doba, kip valja datirati nekoliko desetljeća kasnije i identificirati ga s Domicijanom ili Neronom. Na temelju natpisa i figuralnih spomenika, Ivana Jadrić Kučan istražila je pojavu i razvoj carskog kulta u Tiberijevo doba u Dalmaciji. Prema autoričnim zaključcima, carski je kult već za Tiberija dobio snažan zamah i postao važnim čimbenikom prodiranja rimskih tekovina. Mirjana Sanader istražila je naronitanski natpis s posvetom Augustu.³ Zanimljivo je da se na natpisu spominje održavanje kazališnih igara premda arheološka istraživanja zasad nisu potvrdila građevinu te svrhe u Naroni. Autorica je prikazala niz sličnih epigrafskih svjedočanstava iz drugih gradova, u kojima također nije utvrđen kazališni objekt, istodobno otklanjajući mogućnost da je dedikator dao sagraditi svetište, kako su pretpostavljali neki raniji istraživači. Antonia Holden bavila se utjecajem Augustovih društvenih reformi na oblikovanje drevne pripovijesti o otmici Sabinjanki iz pera Tita Livija. Autorica je sklona vjerovati da je careva reforma počela prije zakonskog proglašenja 18. pr. Kr. Drugim riječima, Livijev odlomak odražavao bi Augustovu propagandu društvene obnove. Iva Kaić sabrala je geme iz hrvatskih muzeja, na kojima se ikonografskom analizom razaznaje da su izrađene u promotivne svrhe. Posebno su zanimljivi primjeri intaglija s prikazom Augustova zodijačkog znaka i kameje s poprsjem careve supruge Livije.

Rubén Garcia Rubio sastavio je rad o utjecaju gradnje Augustova vremena na arhitekturu 20. stoljeća na primjeru opusa američkog arhitekta Louisa I. Khana. Marina Miličević Bradač i Daniel Rafaelić na zanimljiv su način prikazali odnos klasične antike i Hollywooda. Kao primjer, autori su izabrali nekoliko prizora iz obustavljene filmske ekranizacije Gravesova romana *Ja, Klaudije*. Riječ je o scenama gdje carica Livija poziva na večeru Klaudija i Kaligulu te o jednome prizoru s vestalkama. Bruno Bijadija istražio je mjesto nalaza dvaju poznatih natpisa iz Cavtata, na kojima se poimence navodi namjesnik P. Kornelije Dolabela.⁴ Prvi natpis dovodi se u vezu s izgradnjom tamošnjeg vodovoda što je, prema autorovu mišljenju, financirano iz carske blagajne. Drugi je natpis pronađen u Donjem Obodu, gdje autor ubicira urbani dio kolonije. Mattia Vitelli Casella obradio je natpis iz Dokleje. Na njemu se spominju službe M. Flavija Frontona u Dalmaciji.⁵ Autor je usporedio te podatke s Plinijevim vijestima o municipalnom uređenju ovdašnjih gradova.

1 CIL 5, 3346.

2 CIL 9, 2564.

3 CIL 3, 1769.

4 ILLJug 636; CIL 3, 1741.

5 CIL 3, 12695.

Ivan Milotić ispitaio je podatke s dalmatinskih međašnih natpisa u svrhu boljeg poznavanja peregrinskih zajednica. Temeljna vrijednost članka leži u usporednoj analizi terminacijskih natpisa s podacima o pravnom statusu i o stupnju autonomije plemenskih zajednica u Augustovo doba. Šime Vrkić bavio se trima međašnim zidovima s liburnskog područja. Rijetkost tog tipa razgraničenja potvrđuje da ih je rimska uprava podizala samo u iznimnim slučajevima. Njihovi pak ostaci upućuju na to da su priječili slobodno kretanje stada u ispaši. Nikola Cesarik i Ivo Glavaš priložili su rezultate istraživanja rimske ceste od prijelaza Bobodol na Krki do zaselka Đaković južno od Knina. Ta je prometnica povezivala legijski logor u Burnu i utvrdu na Kapitulu. Autori zaključuju da je cesta pripadala važnoj komunikaciji koja je smjerala na područje zajednice Ditiona.⁶ Kristina Jelinčić-Vučković i Asja Tonc objavile su keramičke nalaze iz paljevinskoga groba 5, istraženog 2006. u Iloku. Materijal – bilo keramika lokalne proizvodnje ili import – najvećim dijelom potječe iz ranog doba rimske uprave u Podunavlju. Autorice zaključuju da nalazi govore ne samo o pokojnikovu društvenom statusu već i o stupnju romanizacije. O keramičkim nalazima iz legijskog logora u Burnu pisao je Igor Borzić. Na velikom uzorku keramičkih ulomaka iz julijevsko-klaudijevskog doba autor je pokazao da je sjevernoitalska roba uživala najveću popularnost. Zastupljeno je i kampansko kuhinjsko posuđe, galska reljefna keramika, hispanske amfore, sjevernoafrička kuhinjska keramika te nešto tragova lokalne provenijencije. Inga Vilogorac Brčić ispitala je vezu božićâ Venere i Kibele prema epigrafskim vrelima u Saloni. Autorica se priklonila zaključku da je uloga zaštitnica rimskog naroda i države prevladala nad njihovu generativnom ulogom. Mladen Tomorad napisao je rad o staroegipatskim predmetima iz Arheološke zbirke Franjevačkog samostana na otočiću Košljunu. Tumačeći važnost ovog nalaza, autor smatra da je 5 predmeta iz te zbirke stiglo na istočnu obalu Jadrana početkom principata. Posljednji su članak objavili su Ivan Radman-Livaja i Vlatka Vukelić. Kombinirajući podatke antičkih pisaca s novovjekovnim kartama, autori su iznijeli pregled znanja o šancu iz narativa o Tiberijevoj opsadi Siscije. Prema njihovim zaključcima, rimske su postrojbe bile smještene na objema obalama Kupe, a Tiberije se zacijelo koristio ranijom fortifikacijom.

Zbornik *The century of the brave* zaslužuje pozornost iz više razloga. Njegova temeljna vrijednost leži u činjenici da su znanstveni prilozi upotpunili ranije radove, a neki su ponudili nove odgovore i tumačenja predmetnih te literarnih izvora. Pisani iz različitih perspektiva i metodoloških postavki, prilozi svjedoče da se interdisciplinarnim pristupom potpunije ocrtava uloga Augusta, njegovih nasljednika i rimske elite u uklapanju naših krajeva u okvire Carstva. Napokon, glavnina je sabranih radova objavljena na svjetskim jezicima, čime se znanstveni rezultati otvaraju široj publici. Objavljeni zbornik zbog toga će biti nezaoobilazan priručnik za istraživanje rimske antike u našim krajevima.

KRATICE ABBREVIATIONS

CIL 3 – T. Mommsen (ed.), *Corpus Inscriptionum Latinarum. Inscriptiones Asiae Provinciarum Graecarum Illyrici Latinae* 1–2, G. Reimer, 1873–1902.

CIL 5 – T. Mommsen (ed.), *Corpus Inscriptionum Latinarum. Inscriptiones Galliae Cisalpiniae Latinae* 1–2, G. Reimer, 1872–1877.

CIL 9 – T. Mommsen (ed.), *Corpus Inscriptionum Latinarum. Inscriptiones Calabriae, Apuliae, Samnii, Sabinorum, Piceni Latinae*, G. Reimer, 1883.

ILJug – A. Šašel, J. Šašel (eds.), *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla* 5, Narodni muzej Ljubljana, 1963.

6 usp. CIL 3, 3201.